

MITÄ KESTÄVÄ KEHITYS TARCOITTAÄ?

Perustietopaketti kestävän kehityksen käsitteen
ymmärtämiseksi.

Maria Hofman-Bergholm
TKI-asiantuntija

Co-funded by
the European Union

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Centre for Economic Development, Transport and the Environment

Picture from UN website <https://www.un.org/sustainabledevelopment>

MITÄ KESTÄVÄ KEHITYS ON?

Kestävä kehitys ja termi kestävyys eivät ole uusia käsitteitä. 1980-luvun jälkipuoliskolla kestävä kehityksen käsite tuli laajemmin tunnetuksi **”Maailman ympäristö- ja kehityskomission raportti: Yhteinen tulevaisuutemme”** (engl. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future) tilaisuudessa, joka tunnetaan paremmin Brundtlandin raporttina. Rio de Janeirossa vuonna 1992 pidetyssä YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa hyväksyttiin kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda 21. Vuonna 2000 maailman johtajat ratifioivat YK:n vuosituhatjulistuksen. Vuosituhannen julistuk-

sesta johdettiin kahdeksan vuosituhatavoitetta (MDG). Syyskuussa 2015 maailman johtajat hyväksyivät uuden kehitysohjelman. Tämä on Agenda 2030, joka sisältää 17 maailmanlaajuista kestävä kehityksen tavoitetta (SDG) ja 169 päämäärää.

Kestävydestä ja ympäristöstä puhuttaessa konteksti on usein ekologinen ja sisältää ekosysteemi-palvelut. Kestävyden perusajatus tarkoittaa, että meidän on ylläpidettävä pitkällä aikavälillä elintärkeitä toimintoja, kuten ruoantuotantoa, energiaa, puhdasta vettä ja toimivaa hydrologista kiertoa. Maapallon ekosysteemeistä voi ajatella niin sanot-

tua pääomakantaa, joka toimittaa ihmisille erilaisia hyödykkeitä, kuten ruokaa, puuta, polttoainetta, hiilidioksidin absorboijia, vedenpuhdistimia ja virkistystä. Nämä tavarat muodostavat inhimillisen sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin perustan. Sen lisäksi, että ekosysteemit tarjoavat ihmisille näitä hyödykkeitä, ne auttavat myös estämään tautien leviämistä biologisen torjunnan avulla. Planeettamme ekosysteemit tarjoavat myös ihmisille geneettisiä ja lääketieteellisiä resursseja sairauksien ehkäisyyn tai parantamiseen. Nämä kaikki yhdessä muodostavat ekosysteemi-palvelut – kestävä kehityksen ytimen.^{1, 2, 3, 4, 5}

Lue lisää

Kestävän tulevaisuuden kannalta on tarpeen saavuttaa eri päämäärät, jotka liittyvät kuhunkin kestävän kehityksen tavoitteeseen. Kun alat lukea läpi eri tavoitteita ja päämääriä, sinun on omaksuttava systeemiajattelun lähestymistapa ja kriittinen ajattelun näkökulma ymmärtääksesi, miten ne kaikki liittyvät toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa, ja ehkä tärkeimpänä, tarvitset kriittistä ajattelua ja kehittynyttä systeemiajattelun lähestymistapaa tunnistaaaksesi, miten päivittäiset elämämme teot ja valinnat vaikuttavat eri päämääriin ja kestävän ke-

hityksen tavoitteisiin. Täältä voit lukea lisää kestävän kehityksen tavoitteista ja eri tavoitteista: [Take Action for the Sustainable Development Goals - United Nations Sustainable Development](#)

Alla on linkkejä joihinkin Hofman-Bergholmin Centria Bulletin -lehdessä julkaistuihin artikkeleihin, jotka kaikki keskittyvät enemmän tai vähemmän kestävyYTEEN ja sen eri näkökulmiin. Artikkeleista löydät linkkejä enemmän kestävyYTEEN liittyvään lukemiseen.

- » [The 17 sustainable development goals and sustainability – something we all together need to work towards \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [Nature-based interventions to foster resilience among youth – working towards social sustainability \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [What is a sustainable business? \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [A transition to a circular economy could stop the global loss of biodiversity – food and agriculture are set in key positions \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [The Finnish forest – an arena for various forms of entrepreneurship \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [Headlines – a project promoting innovations and entrepreneurship within the food and health sector \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [Naturföretagande, ekosystemtjänster och hållbarhet \(centriabulletin.fi\)](#)
- » [Projektet Nordic Nature Health Hub presenterar ”Naturföretagarens guide till naturens hälsoeffekter och ett hållbart företagande” – en handbok för naturföretagare \(centriabulletin.fi\)](#)

Ole tietoinen viherpesusta

KestävyYdestä ja ennen kaikkea kestävästä kehityksestä on viime vuosina tullut eräänlainen muotisaana, jota joissain yhteyksissä ja joissain yrityksissä käytetään enemmän markkinointitarkoituksiin ja ”viherpesuun” kuin aidosti kestävien intressien kuvaamiseen. ”Viherpesusta” voi lukea lisää käsitte-

nä esimerkiksi Hayes⁶:ssa. On varsin tärkeää, että kestävyyskäsite ymmärretään kokonaisvaltaisesti, jotta sitä voidaan käyttää oikealla tavalla⁷. Kestävä kehitys on monitahoinen ja monitieteinen käsite, joka vaikuttaa tulevaisuuteemme esimerkiksi kulttuuristen, sosiaalisten, taloudellisten, poliittisten

Image created with generative AI/Adobe Firefly.

ja ekologisten näkökohtien kautta monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Nämä kestäväYn kehityksen eri näkökohdat kietoutuvat toisiinsa, eivätkä ne voi yksinään edistää kestäväYn kehityksen saavuttamista.⁸ Voit myös lukea lisää viherpesusta ja siitä, miten se liittyy ilmastonmuutokseen Yhdisty-

neiden kansakuntien sivuilta: [Greenwashing – the deceptive tactics behind environmental claims | United Nations](#)

Mitä on kestävä liiketoiminta?

Kannattavuus, ympäristönäkökohdat ja yhteisön sitoutuminen ovat tärkeitä tekijöitä, joiden tulisi läpäistä kestävä liiketoiminta. Tämä tarkoittaa sitä, että yrittäjien tulisi pyrkiä vähentämään liiketoimintansa ilmasto- ja ympäristövaikutuksia, tarjoamaan hyvät työolot ja kunnioittamaan erilaisia oikeuksia. Yrittäjien tulisi aloittaa omasta liiketoiminnastaan kestävä kehityksen työssään ja tehdä kestävästä kehityksestä olennainen osa liiketoimintaa. On tärkeää osallistua ja ottaa vastuuta liiketoiminnan ehdoilla vahvistaakseen yrityksen pitkän aikavälin näkökulmaa aktiivisen yhteisöllisen sitoutumisen kautta. Aktiivinen sosiaalinen sitoutuminen vahvistaa myös markkinointia ja parantaa asiakassuhteita.⁹

Yrittäjien tulisi myös toimia eettisen kestävyden puolesta. Mutta mitä tämä oikeastaan tarkoittaa?

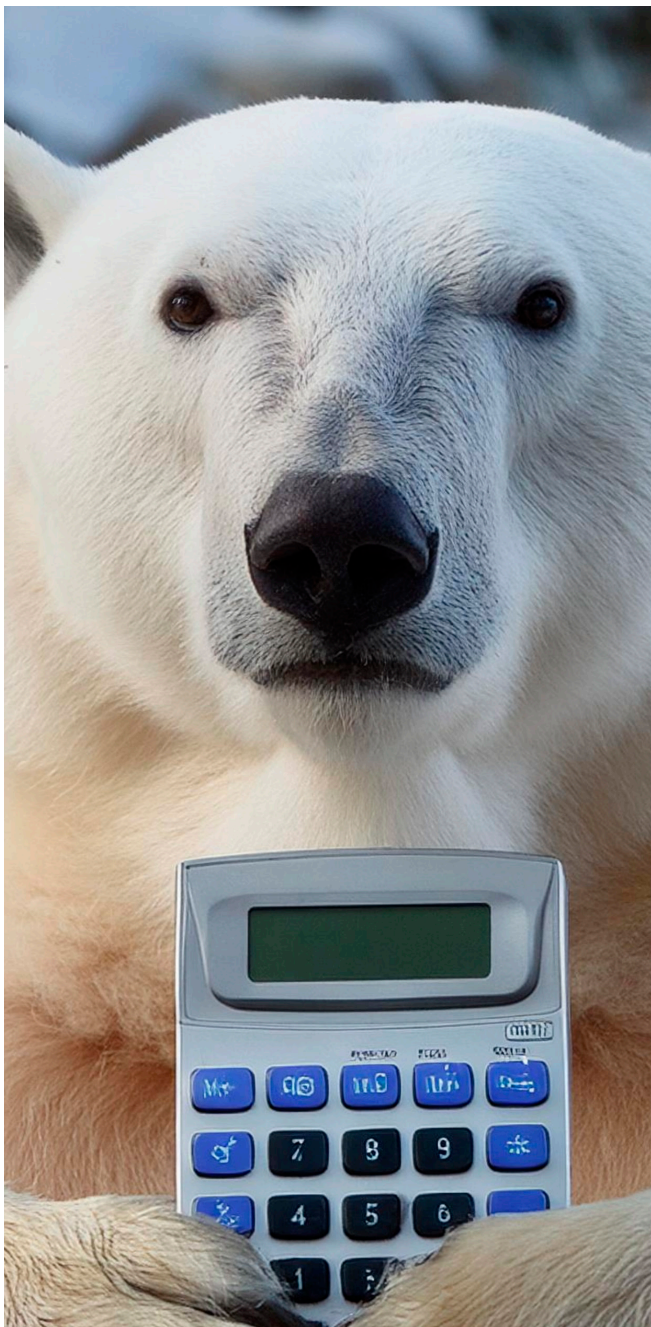
Miksi siirtyminen kestäväan yrittäjyyteen on tärkeää?

Siirtyminen kestäväan liiketoimintaan on sekä välttämätöntä että kiireellistä, koska liiketoiminta kantaa vastuun monista nykyisistä ympäristö- ja sosiaalisista ongelmista esimerkiksi elinympäristöjen tuhoutumisen, saastumisen ja hyväksikäyttävien työolojen kautta. Näiden ongelmien pienentämi-

Etikka ei itsessään ole resepti kannattavuuden kasvattamiseen. Etiikassa on kyse arvoista ja perusasioista, kuten vastuun osoittamisesta, hyvästä ”mutu-tunteesta”, ylpeyden tunteesta ja kyvystä nukkua hyvin yönsä. Jos yrittäjä onnistuu luomaan eettisen arvopohjan, se voi olla positiivinen yrityksen selviytymisen ja kannattavuuden kannalta pitkällä aikavälillä. Etiikka tarkoittaa yksinkertaisesti ”mikä on oikein ja hyvää”, ajattele sitä ohjenuorana sille, miten elää ja suhtautua muihin ihmisiin ja maailmaan. Yrittäjyyteen ja eettiseen liiketoimintaan kytkeytyvän yrittäjän tulisi kysyä, miten hänen liiketoimintansa vaikuttaa muiden ihmisten elämään ja mikä on yrityksen vastuu tästä vaikutuksesta. Yrittäjien on myös pidettävä mielessä, miten heidän liiketoimintansa toimii lakien ja määräysten mukaisesti.

sen lisäksi niiden kumoamiseen tarvitaan johtamisessa muita, kuin taloudellisia arvoja. Suurilla, jo vakiintuneilla yrityksillä on suurempia haasteita kuin pienillä ja keskisuurilla yrityksillä kestävien liiketoimintastrategioiden kehittämisessä ja noudattamisessa, mikä johtuu perinteisen liiketoiminnan

ydintavoitteesta, joka on taloudellisen arvon ja voiton tuottaminen omistajille ja osakkeenomistajille¹⁰.

Kestävän kehityksen strategia, joka sisältää taloudellisen ulottuvuuden, on tietenkin välttämätön, jotta yritys pysyy markkinoilla. Yksi tapa voisi olla taloudellisten arvojen tarkastelu pitkällä aikavälillä lyhyen aikavälin sijaan. Melko uusi lähestymistapa, kiertotalous, puoltaa nettovaikutusta ympäristöön vastakohtana nykyiselle normille, lineaariselle taloudelle. Linearisessa taloudessa luonnonvaroja edelleen louhitaan ja käytetään tuotteisiin, joista sitten tulee jätettä. Jos kiertotaloudesta tulee perusarvoon eli nettovaikutukseen perustuvaa todellisuutta, ympäristökysymyksissä saavutettaisiin suurta edistystä. Kestävät strategiat näkyvät nyt yritysmaailmassa, mutta ne eivät ole vielä kukaan normi. Jatkossa tarvitaan ajattelutavan muutosta¹⁰.

Hiilijalanjäljen laskenta on nykyään tuttua useimmille yrityksille ja yhteisöille²¹, mutta sitä ei edelleenkään käytetä suuressa määrin ainakaan Suomessa. Kuluttajan kannalta olisi fantastista, jos jokainen tuote voitaisiin merkitä laskennallisella jalanjäljellä, kun jalanjäljen laskennassa otetaan huomioon kaikki näkökohdat koko tuotteen tuotannon ajan²². Jalanjälkilaskennassa on kyse ympäristöjalanjäljen pienentämisestä, resurssien tehokkaammasta käytöstä sekä tuotteiden valmistuksen aikaisten päästöjen ja jätteiden minimoimisesta. Aivan viime aikoina yritysmaailmassa on kiinnostuttu uudeltaisesta mittauksesta, kädenjäljestä, jonka avulla voidaan laskea ja viestiä myönteisiä

ympäristöhyötyjä²¹. Syy siihen, miksi uusi lähestymistapa, tai ehkä tarkemmin sanottuna jalanjäljen laskemisen täydennys, on tullut ajankohtaiseksi, on se, että nyt on yrityksiä, jotka yrittävät kehittää tuotteita, ja teknologioita, jotka voivat auttaa vähentämään asiakkaidensa ympäristövaikutuksia. Pajula, et al.²¹ määrittelee hiilikädenjäljen näin:

Kädenjäljellä tarkoitetaan niitä hyödyllisiä ympäristövaikutuksia, joita organisaatiot voivat saavuttaa ja viestiä tarjoamalla tuotteita ja palveluita, jotka vähentävät muiden jalanjälkiä. Hiilikädenjälki on muiden hiilijalanjäljen pienentämisestä.²¹ (p. 11)

Kuluttajien kannalta olisi paljon helpompaa olla tietoinen kuluttaja ja valita kestäviä vaihtoehtoja, jos tämä voisi toteutua ja systematisoitua myös päivittäistavarakaupassa.

On havaittu, että yksi osa ongelmaa on se, että meidän on vaikea nähdä, mistä käyttämämme tuotteet ovat peräisin, ja on myös vaikea tietää, mihin tuotteet menevät, kun olemme hävittäneet ne. Usein tuotteet ovat peräisin luonnosta, ja monissa tapauksissa ne päätyvät myös luontoon²³. Tämä tekee tuotemerkinnöistä ja eri tuotteita koskevista tiedoista erittäin tärkeitä, ja astumme tarvaruokatuotteita valmistavien yritysten vastuualueelle. Tässä on muutos käynnissä, koska on olemassa suuria yrityksiä ja rahoituslaitoksia, jotka vaativat "Tee se pakolliseksi" -kampanjan kautta, että päätäjien **tulisi tehdä yrityksille pakolliseksi laskea ja raportoida jalanjälkensä luontoon**. Suomesta

kampanjaan osallistuvat yritykset ovat esimerkiksi S-ryhmä, Valio, Stora Enso ja Lassila & Tikanoja²³.

Tämä on tärkeä toimenpide ja kannanotto, joka tulee yrityksiltä itseltään pyrkimyksenä herättää

päätäjät tekemään tärkeitä päätöksiä ympäristömme hyväksi.

Ruokajärjestelmillä ja ruokajätteellä on suuri vaikutus ilmastoomme ja kestävyyteen

Toinen vakava päästötekijä, jolla on suuri ilmastovaikutus, on ruokajärjestelmämme. Laskelmat paljastavat, että noin 37 % maailman kasvihuonekaasupäästöistä on riippuvaisia maailman ruoantuotannosta ja ruokahävikistä. On myös selvää, että nykyinen ruokajärjestelmä voidaan nähdä ensisijaisena tekijänä maailman luonnon monimuotoisuuden häviämiseksi.¹²⁻²⁰

Ruokahävikki on vakava asia, johon voimme kaikki vaikuttaa yksityisesti ajattelemalla kestävien valintojen tekemistä, kun emme kuluta niitä liikaa. Entäpä ravintoloissa tai hotelleissa? He voisivat myös mitata ruokahävikkiä ja tehdä suunnitelman siihen vaikuttamiseksi tai muuttamiseksi. Tässä on hyödyllinen linkki, jolla pääset alkuun: [5 vihjettä ruokahävikin mittaamiseen | Matilda Foodtech](#)

HARJOITUS 1.

Mittaa ruokahävikki ravintolassa viikon ajan linkistä löytyvien ehdotusten perusteella (suomeksi tai englanniksi:) [5 vihjettä ruokahävikin mittaamiseen | Matilda Foodtech](#) ja suorita jäteanalyysi esim. Centria-ravintolassa (pyydä lupa).

Hyödyllisiä työkaluja kestävyysstrategioiden tai -suunnitelmien laatimiseen

Voit esimerkiksi löytää lisää ideoita kestävästä liiketoiminnan kehittämiseen Ruotsin yritysyrityksessä, ”Företagarna”⁹, joka on luonut kestävästä kehityksen portaalien, joka auttaa pienyrityksiä työskentelemään kestävästä kehityksen kysymysten parissa. On olemassa erilaisia työkaluja, faktoja, testejä ja oppaita, joiden avulla voit helpommin saada otteen siitä, miten voit edistää kestävyyttä. Suomessa on myös alueellisia liike- ja kehitysyrityksiä, kuten KOSEK, VASEK, Dynamo ja Concordia, jotka tarjoavat apua ja ovat mm. laatineet yrittäjille kestävästä kehityksen suunnitelman¹¹.

Toinen erittäin hyödyllinen työkalu, jos sinua pyydetään auttamaan tai luomaan kestävyysstrategioita pienille ja keskiuurille yrityksille, on ”*Ostrobotnia in transition Roadmap for Sustainable Development and Circular Economy*”, joka on laaduttavissa englanniksi, suomeksi tai ruotsiksi täältä: *Pohjanmaa in Transition* » *Vaasan seudun kehittämisyhtiö VASEK*

HARJOITUS 2.

Etsi erilaisia työkaluja internetistä ja selvitä, miten tehdä kestävyysstrategia pienelle yritykselle. Selvitä, mitä sinun tarvitsee tietää kestävästä kehityksen suunnitelman tekemisestä ja tee yrityksille tarkistuslista siitä, mihin keskittyä.

Ekologinen jalanjälki

Ekologisen jalanjäljen laskemiseen on olemassa erilaisia työkaluja. Tässä on yksi, jota voit käyttää aloittajana oman ekologisen jalanjälkesi laskemiseen: [Ilmastodieetti \(ymparisto.fi\)](https://ilmastodieetti.ymparisto.fi). Ilmastodieetti on väline, jolla seurataan ja pienennetään kansalaisten omaa hiilijalanjälkeä. Ilmastodieettilaskurin

avulla voidaan laskea asumisen, liikenteen, ruoan, jätteiden ja kulutuksen kasvihuonekaasupäästöt. Laskin auttaa tunnistamaan, mistä päivittäiset päästöt tulevat ja miten niitä voidaan vähentää. Voit löytää erilaisia työkaluja yrittäjille ja yrityksille, jos haet verkosta.

HARJOITUS 3.

Kirjaudu (jos haluat, että tulokset tallennetaan) yllä mainittuun ilmastodieettityökaluun ja selvitä oma jalanjälkesi!

Mitä Centrian kaltainen organisaatio voisi tehdä kestävän kehityksen eteen?

Wolff, Sjöblom, Hofman-Bergholm & Palmberg²⁴ löysivät tutkimuksessaan kolme erilaista tapaa toteuttaa kestävyttä korkeakouluissa. Se voidaan toteuttaa niin sanotulla kampuksen viherryttämisellä, jonka tavoitteena on edistää kampuksen arjen kestävyttä käytännön ratkaisujen ja erilaisten toimintojen avulla. Kampuksen viherryttämistoiminta liittyy usein kulutukseen edistämällä jätteiden vähentämistä, energian ja veden säästämistä jne. Tarvitaan innovatiivista suunnittelua ja käytännön ratkaisuja, jotta saavutetaan tuloksia kampuksen viherryttämistoiminnasta (Ibid.).

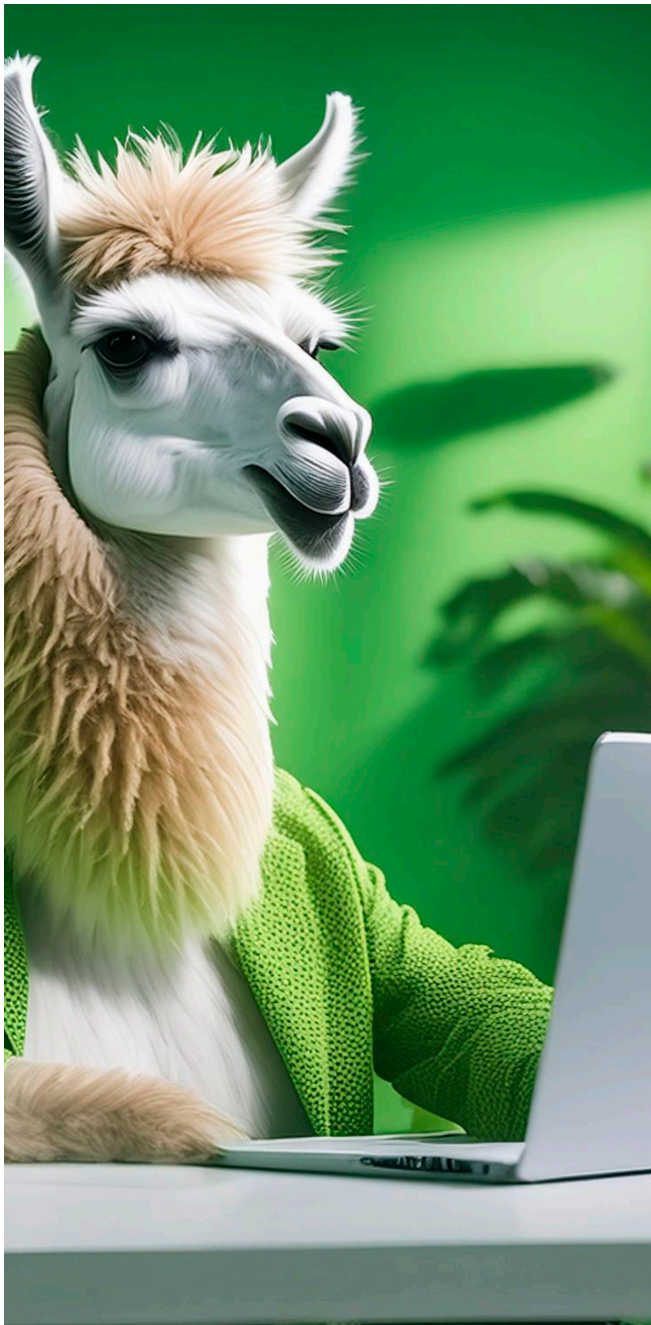
Viime vuosina tätä alaa on kehitetty kehittämällä erilaisia ohjeita, hallintajärjestelmiä ja työkaluja, jotka helpottavat sekä kampuksen viherryttämistä että toimistojen viherryttämistä.

Verkossa on myös joitain ilmaisia oppaita ja ohjeita,

jotka on suunnattu yliopistoille ja/tai ammattikouluille. Nämä ilmaiset oppaat voivat olla hyödyllisiä lukea saadakseen kuvan siitä, mitä kampuksen viherryttäminen vaatii, mutta myös hyödyt, joita se voi tuoda organisaatioille, jotka haluavat aloittaa ja työskennellä niiden kestävyden ja viherryttämisen kanssa kampuksella. Esimerkkejä tällaisista vapaista materiaaleista ovat mm. Kansainvälinen tutkimusyliopistojen liitto *"Vihreä opas yliopistoille"*²⁵ tai GreenVet *"Vihreä kampus. Vaiheittainen opas kouluille"*²⁶. Voit myös tutustua WWF:n Green Officeen osoitteessa: <https://wwf.fi/green-office/en/what-is-green-office/>

HARJOITUS 4.

Lue toimiston viherryttämisestä ja tee asiakirja, jossa luetellaan kaikki tärkeät näkökohdat, jotka on otettava huomioon, kun aloitat prosessin toimiston viherryttämiseksi. Tee jokaisella osaluella ehdotuksia siitä, miten toteuttaisit sen Kokkolan Centria-kampuksella.

Lisätietoa kampusten, organisaatioiden ja toimistojen viherryttämisestä saat, jos haet verkosta tai luet alta joitakin hyödyllisiä linkkejä koskien ekologista jalanjälkeä, kädenjälkeä ja kampuksen viherryttämistä. Koska et voi jatkaa jalanjäljen pie-

mentämistä loputtomiin, on tärkeää lisätä myös kädenjälkeäsi, jotta voit tehdä äärettömän määrän positiivista vaikutusta. Lue lisää alla olevista linkeistä.

- » [output6.pdf \(greenvet4sdg.eu\)](https://greenvet4sdg.eu/output6.pdf)
- » [Greening unis toolkit Single Page.pdf \(unep.org\)](https://unep.org/Greening_unis_toolkit_Single_Page.pdf)
- » [IARU Green Guide for Universities 2014.pdf \(iaruni.org\)](https://iaruni.org/IARU_Green_Guide_for_Universities_2014.pdf)
- » [netimpactcampusgreening.pdf](https://netimpact.org/netimpactcampusgreening.pdf)
- » [CARBON NEUTRALITY EMPOWERED BY HANDPRINT - FINAL SEMINAR - Handprint](#)
- » [campus-greening-guide.pdf \(netimpact.org\)](https://netimpact.org/campus-greening-guide.pdf)
- » [What is a carbon handprint and how is it calculated - Granlund \(granlundgroup.com\)](https://granlundgroup.com/What_is_a_carbon_handprint_and_how_is_it_calculated)
- » [Reduce your footprint and grow your handprint \(footprintchallenge.nl\)](https://footprintchallenge.nl/Reduce_your_footprint_and_grow_your_handprint)

HARJOITUS 5.

Lue sivuja kampuksen viherryttämisestä ja tee dokumentti, jossa luetellaan kaikki tärkeät näkökohdat, jotka on otettava huomioon, kun aloitat prosessin kampuksen viherryttämiseksi. Tee jokaisella osa-alueella ehdotuksia siitä, miten toteuttaisit sen Kokkolan Centria-kampuksella.

HARJOITUS 6.

Lue sivulta, miten voit pienentää jalanjälkeäsi ja kasvattaa kädenjälkeäsi. Kirjoita dokumentti siitä, mitä voit tehdä pienentääksesi jalanjälkeäsi ja kuinka kasvattaa omaa kädenjälkeäsi. Sinun tulisi myös antaa arvio asteikolla 0-3 siitä, kuinka todennäköistä on toteuttaa tekemäsi ehdotukset (0 En todennäköisesti tee tätä muutosta lainkaan, 2 Yritän luultavasti tehdä jotain, koska tiedän nyt enemmän siitä, miten toimia kasvattaakseni kädenjälkeäni, 3 on hyvin todennäköistä, että teen tämän muutoksen kokonaan).

Viittaukset tekstiin ja lisää luettavaa

1. Hofman-Bergholm, M & Käll-Fröjdö, S. 2021. Naturföretagarens guide till naturens hälsoeffekter och ett hållbart företagande. Vasa: Nordic Nature Health Hub.
2. Sveriges Lantbruksuniversitetet. 2022. Vad är ekosystemtjänster? Available at: <https://www.artdatabanken.se/arter-och-natur/biologisk-mangfald/vad-ar-ekosystemtjanster/>. Accessed: 7.3.2022.
3. Riksantikvarieämbetet. 2017. Räkna med kulturarvet: Kulturarvets bidrag till en hållbar samhällsutveckling. 2:a reviderade upplagan. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
4. Zurlini, G., Jones, K. B., Li, L. & Petrosillo, I. 2010. Potentials of ecosystem service accounting at multiple scales. Encyclopedia of Earth. Available at: https://www.academia.edu/4240324/Potentials_of_ecosystem_service_accounting_at_multiple_scales. Accessed: 7.3.2022.
5. Sala, O. E., Meyerson, L. A. & Parmesan, C. (eds.) 2009. Biodiversity change and human health. From ecosystem services to spread of disease. Scientific Committee on Problems of the Environment, vol. 69. Covelo: Island Press.
6. Hayes, A. 2022. What Is Greenwashing? How It Works, Examples, and Statistics. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/g/greenwashing.asp>. Accessed 19.12.2022.
7. Hofman-Bergholm, M. 2018. Could Education for Sustainable Development Benefit from a Systems Thinking Approach? Systems 6(43). Available at: <https://doi.org/10.3390/systems6040043>. Accessed 19.12.2022.
8. Hofman-Bergholm, M. 2022. Storytelling as an Educational Tool in Sustainable Education. Sustainability 14 (2946). Available at: <https://doi.org/10.3390/su14052946>. Accessed 19.12.2022.
9. Hållbarhet. Företagarna. Available at: <https://www.foretagarna.se/driva-eget-foretag/hallbarhetsportalen/>. Accessed 7.3.2024
10. Long, T. B. 2020. Sustainable business strategy. Encyclopedia of the UN Sustainable development goals: decent work and economic growth.
11. VASEK. Sustainability Vaasa Region Development Company VASEK. Available at: <https://www.vasek.fi/vaasa-region-development-company/sustainability/>. Accessed 7.3.2024.
12. Haines, A.; Frumkin, H. Planetary Health-Safeguarding Human Health and the Environment in the Anthropocene; Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2021.
13. Benton, T.G.; Bieg, C.; Harwatt, H.; Pudasaini, R.; Wellesley, L. Food System Impacts on Biodiversity Loss. Three Levers for Food System Transformation in Support of Nature; Research Paper. Energy, Environment and Resources Programme; Chatham House: London, UK, 2021; Available online: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-02/2021-02-03-food-system-biodiversity-loss-benton-et-al_0.pdf (accessed on 19 March 2024).
14. WHO. Fact sheet-Obesity and Overweight. 2021. Available online: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight> (accessed on 19 March 2024).
15. Legrand, T.; Jervoise, A.; Wamsler, C.; Dufour, C.; Bristpow, J.; Bockler, J.; Cooper, K.; Corção, T.; Negowetti, N.; Oliver, T.; et al. Cultivating Inner Capacities for Regenerative Food Systems: Rationale

for Action. United Nations Development Programme UNDP; Conscious Food Systems Alliance (CoFSA): New York, NY, USA, 2022.

16. IPCC. Climate Change and Land. An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems. 2020. Available online: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2020/02/SPM_Updated-Jan20.pdf (accessed on 19 March 2024).

17. Pörtner, H.O.; Scholes, R.J.; Agard, J.; Archer, E.; Arneth, A.; Bai, X.; Barnes, D.; Burrows, M.; Chan, L.; Cheung, W.L.; et al. IPBES-IPCC Co-Sponsored Workshop Report on Biodiversity and Climate Change; IPBES and IPCC: Bonn, Germany, 2021.

18. Nairobi. United Nations Environment Programme Food Waste Index Report 2021. Available online: <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021> (accessed on 19 March 2024).

19. Summary Report of the EAT-Lancet Commission. Food Planet Health. Healthy Diets. From Sustainable Food Systems. Available online: https://eatforum.org/content/uploads/2019/07/EAT-Lancet_Commission_Summary_Report.pdf (accessed on 19 March 2024).

20. Hofman-Bergholm, M. A Transition towards a

Food and Agricultural System That Includes Both Food Security and Planetary Health. *Foods* 2023, 12, 12. <https://doi.org/10.3390/foods12010012>

21. Pajula, T., Vatanen, S., Behm, K., Grönman, K., Lakanen, L., Kasurinen, H. & Soukka, R. 2021. Carbon handprint guide. V. 2.0 Applicable for environmental handprint. Oulu: VTT Technical Research Centre of Finland Ltd. Available at: https://publications.vtt.fi/julkaisut/muut/2021/Carbon_handprint_guide_2021.pdf.

22. Klemeš, J.J. (ed.). 2015. Assessing and Measuring Environmental Impact and Sustainability. Oxford: Butterworth-Heinemann.

23. Dönsberg, A. 2023. Finlands Naturpanel: Vi kan inte rädda naturens mångfald om vi inte förändrar våra värderingar – pengar är inte allt. Available at: <https://svenska.yle.fi/a/7-10028790>.

24. Wolff, L., Sjöblom, P., Hofman-Bergholm, M. & Palmberg, I. 2017. High Performance Education Fails in Sustainability? A Reflection on Finnish Primary Teacher Education. *Education Sciences* 2017 (7) 32. doi:10.3390/educsci7010032.

25. The International Alliance of Research Universities. 2014. Green guide for universities. Available at: https://www.iaruni.org/images/stories/Sustainability/IARU_Green_Guide_for_Universities_2014.pdf. Accessed at 15 May 2024.

26. GreenVet. 2021. Greening the campus. A

step-by-step guidebook for Schools. Available at: <https://www.greenvet4sdg.eu/wp-content/uploads/2021/12/output6.pdf>. Accessed at 15 May 2024.